

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

KREDIT-IQTISOD FAKULTETI

“BANK ISHI” KAFEDRASI

R E F E R A T

**Mavzu: “Kredit mexanizmi tushunchasining mohiyati va
uning tarkibiy elementlari”**

**Bajardi: KBI-72 guruh talabasi
Abduqodirov S.**

Tekshirdi: Zunnunova H.

Toshkent - 2016

Yer yuzida integratsiyalashuv va globallashuv jarayonining rivojlanishi bilan savdo aloqalari kengayib ishlab chiqaruvchilar qo'lida ortiqcha mablag'lar paydo bo'lgan. Ortiqcha mablag'lardan foydalanish va uning qiymatini saqlab qolish zarurati yuzaga kelgan. Dastlab Italiyada Jirobanklarning paydo bo'lishi pul ayriboshlash operatsiyalarning rivojlanishiga sabab bo'lgan bo'lsa, keng ma'noda bank-moliya sohasining rivojlanishiga asos bo'lgan. Shu tariqa iqtisodiyotga ssuda tushunchalari kirib kelgan. Ssuda tushunchasi kredit tushunchasidan oldin paydo bo'lgan bo'lib, ko'rinish jihatdan tovar va pul shaklida bo'lgan. Kredit tushunchasi paydo bo'lish tarixiga ko'ra ssuda tushunchasidan "o'sib" chiqqan bo'lib bozor iqtisodiyotiga xos tushunchadir. Jamiyatda tovar-pul munosabatlaridan keying vujudga kelgan muhim ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlardan biri *kredit* munosabatlari hisoblanadi.

Kredit - bu vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini pul egasi yoki boshqalar tomonidan ma'lum muddatga, haq to'lash sharti bilan qarzga olish va qaytarib berish yuzasidan kelib chiqqan iqtisodiy munosabatlar yig'indisidir.

Kredit yordamida tovar-moddiy boyliklari, turli mashina va mexanizmlar sotib olinadi, iste'molchilar mablag'lari etarli bo'lmagan sharoitda to'lovni kechiktirib tovarlar sotib olishlari va boshqa har xil to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Kredit iqtisodiy kategoriya bo'lib, ijtimoiy munosabatlarning aniq bir ko'rinishi sifatida yuzaga chiqadi.

Kredit har qanday ijtimoiy munosabat emas, balki ijtimoiy ishlab chiqarish mahsuli, qiymatning harakati, qarz beruvchi va qarz oluvchi o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni ifodalovchi kategoriyadir.

Kreditning mohiyati uning ichki belgilarini ochib berishga qaratilgan. Kreditning mohiyatini ochish - bu uning sifatlarini, kreditning muhim tomonlarini, uni iqtisodiy munosabatlar tizimining bir elementi sifatida ko'rsatuvchi asoslarini bilish demakdir.

Iqtisodiy kategoriya sifatida kreditning mohiyati ko'pgina iqtisodchi olimlar tomonidan o'rganilib chiqilgan va ular tomonidan kreditning mohiyati bo'yicha turlicha fikr bildirilgan.

Masalan, E. Voznesenskiy, A. Zverev, D. Allaxverdyan kabi olimlarning fikricha, kredit maxsus kategoriya hisoblansada u moliya tarkibiga kiradi, deb hisoblashadi.

V. Zaxarov, O. Lavrushin, M. Pessel, I. Levchuk, V. Ribin, A. Qodirov, T. Qoraliev kabi olimlar esa kreditni moliya bilan parallel ravishda faoliyat ko'rsatuvchi alohida mustaqil iqtisodiy kategoriya deb hisoblaydilar.

Yuqoridagi fikrlarga asoslangan holda kreditning ba'zi muhim tomonlari aniqlanadi:

- birinchidan, uning ijtimoiy mahsulot yaratish, milliy daromad va pul resurslarini qayta taqsimlashga bog'liqligi;
- ikkinchidan, kreditning harakat shakliga (tovar yoki pul tarzida) ega ekanligi;
- uchinchidan, takror ishlab chiqarishdagi harakatning asosiy hal etuvchi belgisi (qarz) ekanligi va h. k.

Berilgan kredit qaytarib berishlilik xarakteriga ega. U xuddi shu sifati bilan moliyadan farq qiladi.

Ssuda kapitali manbalarining tahlili kreditning iqtisodiy kategoriya sifatidagi mohiyatini aniqlashga asos bo'lib xizmat qildi.

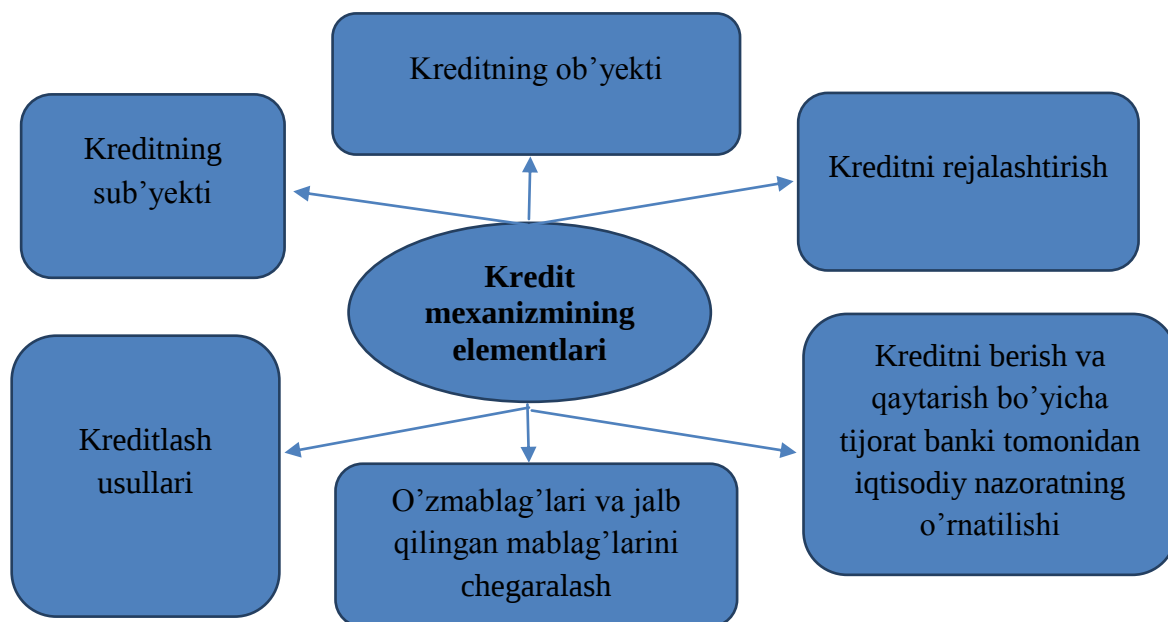
Bir qator iqtisodchilarning fikricha, kredit jamiyatdagi vaqtincha bo'sh pul mablag'larini yig'ish va ularni taqsimlash shaklidir.

Bu nuqtai nazardan, kredit vaqtincha bo'sh pul mablag'larini qarzga berish bo'lib, muayyan belgilangan muddatdan so'ng bu mablag'lar o'z manbasiga qaytib kelishi kerak.

Kredit mexanizmi bu-kreditlash amalyotini amalga oshirish uchun qo'llaniladigan shakllar, usullar, ob'yektlar va boshqalar yig'indisidir. Kredit mexanizmi quyida keltirilgan rasmdagi elementlardan tashkil topadi.

Kredit ob'yekti - bu (kreditor) qarz beruvchidan qarz oluvchiga beriladigan va qarz oluvchidan kreditor (qarz beruvchi)ga qaytib beriladigan qiymatdir.

Bunda qarzga berilgan mablag' o'z qiymatini saqlab qolishliligi kreditning asosiy sifati hisoblanadi.

1-rasm. Kredit mexanizmining elementlari.¹

Kredit sub'yektlari har xil, bularga korxona, firma, tashkilot, davlat va turli toifadagi aholi kiradi.

Kreditning ob'yekti har qanday pul emas, balki faqat vaqtincha bo'sh turgan, egasi tomonidan ishlatilmay va qarzga berilishi mumkin bo'lgan puldir. Kredit mexanizmining barcha elementlari tijorat bankining kredit siyosatida ko'rsatiladi. Kredit siyosati bank tomonidan joriy yilda berilishi ko'zda tutilayotgan jami kredit turlari, xajmi, shartlari va boshqalarni o'zida mujassam etib, yangi moliya yili boshlangach birinchi fevralga qadar bank kengashi tomonidan tasdiqlanishi shart.

Kredit va kreditlashning o'ziga xos qoidalari borki, ular maxsus tamoyillarda ifoda etiladi. Bular:

- kreditning qaytarishliligi;
- kreditning muddatliligi;
- kreditning ta'minlanganligi;
- kreditning maqsadliligi;

¹www.banker.ru sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

- kreditning to'lovligi;
- kreditning samaradorligi.

Kreditning qaytarib berishtamoyili, ya'ni kreditni qaytarib berish shart. Qaytarib berishlik ikki yoqlama jarayonni ifoda etadi, u kreditor uchun ham, qarz oluvchi uchun ham bir xil darajada muhimdir. Kreditning bu tamoyili amaliyotda kredit va undan foydalanganlik uchun foiz summasini kredit bergan muassasa hisobiga ko'chirish yo'li bilan to'lanadi. Aynan shu yo'l bilan banklar kredit resurslarining qayta tiklanishini ta'minlaydilar.

Kreditning muddatliligi. Kredit ma'lum muddat uchun beriladi. Bankdan qarz olinganda albatta uning qanday muddatda berilishi kredit bitimida kelishib olinadi.

Kredit bitimi bank bilan qarz oluvchi o'rtasidagi bitim bo'lib, unda kreditning qanday muddatga berilganligi, kredit uchun qanday haq to'lanishi va kreditni qaytarishlik kafolatlari qayd etiladi.

Kreditning muddatliligi har ikkala tomon, kreditor uchun ham, qarz oluvchi uchun ham muhimdir. Agar kreditor qarzni foizi bilan o'z vaqtida qaytib olsa, bunda qarz oluvchining kreditor oldidagi ishonchliligi tasdiqlanadi va yana takror qarz olish imkoniyati ta'minlanadi.

Kreditning muddatliligi bo'yicha shartnomada ko'rsatilgan shartlarning buzilishi qarz beruvchining qarz oluvchiga nisbatan iqtisodiy jazo choralari (jarima shaklida, kredit bo'yicha foiz darajasini oshirish, kreditning muddatini qisqartirish va boshqalar)ni qo'llashi mumkin. Kreditning muddatliligi:

- kelib tushuvchi mablag'larning tejamli va qayta ishlatish muddatiga;
- ishlab chiqarilgan mahsulotni jo'natish muddatiga;
- tovarlarni sotish muddatiga;
- aylanma fondlarining doiraviy aylanishining tezligiga bog'liqdir.

Kreditning ta'minlanganligi. Bu tamoyil vositasida pul massasi (qiymat) va ishlab chiqarish (xizmat ko'rsatish) o'rtasida bo'lishi zarur bo'lgan mutanosiblik (proporsiyalar) ning bir me'yorda bo'lishi ta'minlanadi. Ya'ni bunda xo'jalik aylanma mablag'larida ishtirok etuvchi bank mablag'larining har bir so'miga tovar-moddiy boyliklarning bir so'mi qarama-qarshi turishi talab etiladi.

Boshqacha qilib aytganda, banklar tomonidan beriladigan kreditlar tovar-moddiy boyliklar va ma'lum xarajatlar bilan to'liq ta'minlangan bo'lishi kerak. Tarmoqlarga ta'minlanmagan kreditlarning berilishi bank kreditlarining bankka qaytib kelmasligiga asos hisoblanadi. Bu o'z navbatida bankning likvidligiga va pul muomalasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli banklar tomonidan beriladigan kreditlarning tovar-moddiy boyliklar va xarajatlar bilan ta'minlangan bo'lishiga alohida e'tibor beriladi.

Kreditning maqsadliligi. Ya'ni, olingan kreditlar aniq bir maqsadni amalga oshirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Bunda kredit muayyan aniq ob'yektga:

- ishlab chiqarish xarajatlariga;
- ishlab chiqarish zaxiralariga;
- tayyor mahsulotga;
- jo'natilgan tovarlar va hokazolarga beriladi.

Kreditning to'lovliligi. Ya'ni, kredit uchun haq to'lash zarurligi, bank qarzni tekinga bermaydi, buning uchun qarz oluvchidan foiz undiradi. Foiz - bu qarz haqidir. Uning miqdori berilgan qarzga nisbatan foiz hisobida belgilanadi.

Demak, kreditning to'lovliligi uning to'liq summada o'z egasiga qaytarilishigina emas, shu bilan bir qatorda kredit uchun foiz shaklidagi to'lov bilan qaytarilishini ifodalaydi (foizsiz imtiyozli kreditlar bundan istisno).

Kreditning samaradorligi. Bu tamoyil nafaqat kredit summasi va foizni bankka qaytarib to'lashini, shuningdek undan kreditlangan yoki moliyalashtirilgan soha, tarmoq, korxona qancha samaradorlikka erishganini ifodalaydi. Shu sababli kredit ajratishdan yoki berishdan oldin shu kreditning samara berish ehtimolini hisob-kitob qilish zarur. Agar masalan, loyihaga qo'yiladigan mablag' samara bersagina, shundagina bu loyihaga mablag' ajratish kerak.

Kreditning samaradorligi (K_s) ishlab chiqarish va uning realizatsiya hajmiga (R_h) bevosita bog'liq bo'lib quyidagicha aniqlanishi mumkin:

$$K_s = \frac{R_h}{K_h}$$

Bu yerda,

K_h - berilgan kreditning o'rtacha hajmi.

Agar korxona kreditlar resursini kam jalb qilib uning bir so'miga ko'p mahsulot realizatsiya qilgan bo'lsa, demak kreditning samaradorligi shunchalik yuqori bo'ladi.

Kreditning samaradorligini ta'minlash maqsadida g'arb mamlakatlari amaliyotida kreditlashning biz uchun yangi qoidasi, ya'ni «6C» qoidasi qo'llaniladi. Bunga asosan har bir «C» bo'yicha korxonaning faoliyati tahlil qilib chiqiladi va korxona faoliyati talabga javob bersagina korxonaga kredit beriladi. Qoidaga binoan «C» harflari quyidagi jihatlarni ifodalaydi.

✚ C1(character) - qarz oluvchining bozordagi obro'si, uning holatini aniqlash;

✚ C2 (capacity) - qarz oluvchining boshlagan ishini oxirigacha etkazish; tegishli daromad olish hamda bank kreditlarini qaytarib berish qobiliyati;

✚ C3 (capital) - qarz oluvchi sarmoyasining yetarliligi;

✚ C4 (conditions) - mazkur biznesning rivojlanishi yuzasidan shartlar;

✚ C5 (collateral) - garov (kafolat, kafillik, sug'urta polisi, tovar-moddiy boyliklar va boshqalar);

✚ C6 (control) – mijozning moliyaviy holatini nazorat qilish.

Har qanday bankning ko'rsatadigan xizmatlari nuqtai nazaridan uning kredit portfelini tartibga solib turish o'ta muhimdir. Zero, kreditning ba'zi bir turlarini berish qonun bilan chegaralangan, ba'zi bir kredit turlari esa umuman taqiqlangan.

Masalan:

- bankning o'z aksiyasi bilan ta'minlangan kreditlarni berishi umuman taqiqlangan, shuningdek, bankning o'z xodimlariga iste'mol kreditini berishi ham chegaralangan;

- ipoteka kreditining hajmi bank kapitali va daromadi qiymati yoki muddatli, jamg'arma depozitlaridagi mablag'lar hajmining 70 foizidan oshmasligi lozim;

- bir qarz oluvchiga berilayotgan kredit miqdori bank kapitali va daromadining 15 foizidan oshmasligi lozim. Qarzdor kredit uchun tezda pulga

aylantirish imkoniyatiga ega garov berganda, berilayotgan kreditning hajmi bank kapitali va foydaning 25 foizini tashkil qilishi mumkin;

- bank kredit berish jarayonida mijoz bilan kredit shartnomasi tuzgunga qadar unga kreditning yillik foiz stavkasi, ya'ni kreditning narxi, kredit uchun to'lanadigan to'lovlar va soliqlar haqida axborot berishi lozim.

Kreditning mohiyatini uning asosi ma'lum vaqtdan keyin qaytarib beruvchanlik sharti va foiz bilan qaytarishi sharti yanada kengroq ochib beradi. Bu har ikkala shartdan tashqari kreditning iqtisodiy kategoriya sifatida harakat qilishini asoslash uchun iqtisodiy munosabatlarning chuqur ijtimoiy - iqtisodiy belgilarini hisobga olish zarur.

Bo'sh pul uch xil bo'ladi:

- tadbirkorlar yoki katta puldorlar qo'lidagi pul, ya'ni pul kapitali;
- aholi qo'lidagi pul - ertami-kech ehtiyojni qondirish uchun to'plangan pul, egasi qo'lida kapital emas, balki iste'molini qondirish vositasi;
- davlat ixtiyoridagi pul. Bu ham pul kapitali (davlat korxonasi uchun), ham umumiy iste'mol pulidir.

Aytilgan turdagi bo'sh pullar ssuda (qarz) fondini tashkil etadi va uning yuzaga kelishi ob'yektiv tarzda muqarrardir. Qarzga berilgan pul, ya'ni kredit harakatini

ifodalash $K_b \longrightarrow K_o \longrightarrow K_i \longrightarrow K_{fq}$ quyidagicha mumkin:

Bu yerda,

K_b - kredit berildi;

K_o - kredit olindi;

K_i - kredit ishlatildi;

K_{fq} - kredit foiz (%) bilan qaytarildi.

Shu tarzda bo'sh pullar kreditning asosiy sharti-qarz uchun haq to'lashni ta'minlaydi. Bu haq qarz qilingan summaga nisbatan foiz hisobida olinganidan u

qarz foizi deb yuritiladi. Qarz foizi pul bozorida amal qiladi. Kredit tarkibi uning elementlari birligini ifodalaydi.

Kreditning harakat bosqichlari ham uni muhim belgisi hisoblanadi. Qarzga beriluvchi qiymat harakatini quyidagi sxemada ifodalash mumkin:

$$B_k - O_{kz} - I_k \dots V_r \dots Q_k - F_{ks}$$

B_k - kreditning berilishi

O_{kz} - kreditni qarz oluvchi tomonidan uning vaqtinchalik ehtiyojlarini qondirish uchun olinishi

I_k - kreditni ishlatilishi qarz oluvchining kreditni nima maqsadda olganligi bilan uzviy bog'liq bo'ladi.

V_r - qarz oluvchining xo'jaligida qarzga olingan qiymatni aylanma oboroti tugallanishini resurslarning oborotdan chiqarilishi ifodalaydi.

Q_k - kreditni qaytarish

F_{ks} - vaqtinchalik berilgan qiymatni kreditor qo'liga qaytib kelishi (foiz bilan)

Kreditning mohiyatini uning asosi malum vaqtdan keyin qaytarib beruvchanlik sharti va foiz bilan qaytarishi sharti yanada kengroq ochib beradi. Bu har ikkala shartdan tashqari kreditning iqtisodiy kategoriya sifatida harakat qilishini asoslash uchun iqtisodiy munosabatlarning chuqur ijtimoiy - iqtisodiy belgilarini hisobga olish zarur.

Kredit mohiyatining tahlili uzluksiz jarayon. Bunda tahlil jarayonida yangidan yangi belgilar, xususiyatlar yuzaga chiqishi mumkin.

Har qanday iqtisodiy kategoriya o'zining funksiyalariga ega bo'lgani kabi kredit ham o'zining bir qator funksiyalariga ega. Ijtimoiy iqtisodiy tizimda kreditning o'rni va roli u bajarayotgan funksiyalari bilan aniqlanadi. Kreditning funksiyasi - bu kreditning iqtisodiyotda faoliyatining aniq ravishda namoyon bo'lishidir.

Kreditning funksiyalari haqida olimlar o'rtasida yagona izchillik yo'q.

I. Lavrushinning fikricha, kreditning funksiyalarini tahlil qilishda ikkita echilmagan muammo mavjud:

1) funksiyani tushunishning uslubiy asoslari;

2) funksiyalarning tarkibi va strukturasi.

Kreditning tarkibiy qismidan kelib chiqqan holda unga quyidagi munosabatlarga xos funksiyalar taaluqli:

a) kreditorning qarz oluvchi va qarzga beriluvchi qiymat bilan munosabati orqali;

b) qarz oluvchining kreditor va qarzga beriluvchi qiymat bilan munosabati orqali;

v) qarzga beriluvchi qiymat bilan kreditor va qarz oluvchining munosabati orqali.

Kreditor va qarz oluvchi o'rtasidagi munosabat shunday aniqlanadiki, bunda kreditor qarz oluvchiga resurlarni taklif qiladi, qarz oluvchi bu resurlarni ishlatadi va bunda qarzga beriluvchi qiymat kreditor va qarz oluvchi o'rtasida aylanadi. Bu yerdan kreditning birinchi funksiyasi kelib chiqadi:

1. Qarzga beriluvchi qiymatni vaqtincha foydalanishga berish funksiyasi.

Kredit va pul mablag'lari o'rtasidagi munosabatlardan kelib chiqqan holda, kreditning haqiqiy pullarni kredit pullari bilan almashtirish funktsiya oldinga surilgan. Lekin bu funktsiya hozirgi kunda iqtisodiy munosabatlar «sahnasidan» chiqib ketgan.

Kreditning tashqi muhit bilan aloqasi uning ikkinchi funksiyasini keltirib chiqaradi.

2. Qayta taqsimlash funksiyasi.

Kredit takror ishlab chiqarish jarayonining barcha fazalariga - ishlab chiqarish, taqsimlash, muomala va iste'molga xizmat ko'rsatadi.

Takror ishlab chiqarish jarayoni bilan bog'liq holda kredit, ishlab chiqarish, taqsimlash yoki iste'mol jarayonida kechadigan funktsiyalardan farqli o'laroq qayta taqsimlash funksiyasini bajaradi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ssuda kapitali bozori vaqtincha bo'sh moliyaviy resurlarni bir faoliyat jabhasidan boshqasiga yo'naltiruvchi va natijada yuqori foydani ta'minlovchi o'ziga xos dastag sifatida namoyon bo'ladi.

Qayta taqsimlash funksiyasi yordamida korxonalar, tashkilotlar, davlat va shaxsiy sektorning bo'sh pul mablag'lari va daromadlari ssuda kapitaliga aylantiriladi va vaqtincha foydalanishga, muayyon to'lov asosida beriladi. Bu funksiya yordamida ishlab chiqarishdagi proporsiyalar va pul kapitali harakati boshqarilib turiladi.

3. Muomala xarajatlarini tejash funksiyasi.

Kredit vujudga kelish davridan boshlab haqiqiy pullarni (oltin, kumush) kredit pullari - vekselar, banknotalar, cheklar bilan almashinishini ta'minlab kelgan. Lekin, oltinning monetar roli yo'qolishi tufayli kredit bu funksiyasi yordamida naqd pulsiz hisob-kitoblarni rivojlantirib, hisob-kitoblarni tezligini va kam xarajatliligini ta'minlamoqda. Kapitalning muomalada bo'lish vaqtining iqtisod qilinishi uning ishlab chiqarishda bo'lish vaqtini oshiradi va bu ishlab chiqarishni kengaytirishga, foydaning ortishiga olib keladi.

Bu funksiyaning amalga oshishi kreditning iqtisodiy mohiyatidan kelib chiqadi. Uning manbai sanoat va savdo kapitalining doiraviy aylanishi jarayonida vaqtincha bo'shagan moliyaviy mablag'lar hisoblanadi. Xo'jalik sub'ektlari pul mablag'larining kelib tushishi va ishlatilishi o'rtasidagi vaqt bo'yicha farq faqatgina ortiqcha mablag'lar hajmini emas, balki moliyaviy mablag'larning yetishmovchiligini ham aniqlab beradi. Shuning uchun korxona va tashkilotlarning o'z aylanma mablag'larining vaqtinchalik etishmovchiligini to'ldirish uchun ssudalar berish keng tarqalib borgan.

4. Kapital to'planishining jadallashuvi va konsentratsiyalashuvi funksiyasi.

Kapital to'planishi jarayoni iqtisodiy rivojlanishning barqarorlashuvi va xo'jalik yurituvchi har bir sub'yektning maqsadga erishishining muhim sharti hisoblanadi. Bu masalani hal qilishga va ishlab chiqarishni kengaytirishga, shuning bilan birga qo'shimcha foyda olishga qarz mablag'laridan foydalanish yordam beradi. Shuni ta'kidlab o'tish zarurki, iqtisodiy inqiroz davrida bu resurslarning qimmatliligi ko'pchilik xo'jalik faoliyati jabhalarida kapital to'planishini jadallashtirish masalasini hal qilishda to'sqinlik qiladi.

5. Muomalaga to'lov vositalarini chiqarish funksiyasi.

Bu funksiyaning amalga oshish jarayonida kredit faqatgina tovar emas, balki pul muomalasining jadallashuviga, undan naqd pullarni siqib chiqarib, to'lovlar aylanishining tezlashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kredit tufayli pul muomalasi doirasiga veksel, chek, kredit kartochkalari kabi vositalarni kiritilib, naqd pulli hisob-kitoblarni naqdsiz operatsiyalar bilan almashtiradi. Bu esa ichki va xalqaro bozordagi iqtisodiy munosabatlar mexanizmini osonlashtiradi va tezlashtiradi. Bu masalani hal etishda tijorat krediti zamonaviy tovar almashinishining kerakli elementi sifatida muhim o'rin tutadi.

O'zbekiston Respublikasining «Banklar va bank faoliyati to'g'risida»gi qonunning 28 va 34-moddalariga muvofiq korxonalarni, tashkilotlarni, muassasalarni, xususan kichik, o'rta biznes faoliyati bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlarni kreditlash tijorat banklarining asosiy vazifalaridan biri bo'lib hisoblanadi.

Kredit berish (olish) «O'zbekiston Respublikasi banklarida kredit hujjatlarini yuritish tartibi to'g'risidagi nizom»ga muvofiq amalga oshiriladi. Ushbu nizom banklar tomonidan beriladigan barcha kreditlarga, shuningdek, unga ochilayotgan kredit liniyalariga nisbatan qo'llaniladi. Bank kreditlarni o'zining ichki kredit siyosatiga va kredit operatsiyalarini yuritishning umumiy shartlariga muvofiq ravishda beradi.

Tashkilotga kredit berish alohida hisob varag'idan «kredit liniyasini ochib» yoki «kredit liniyasini ochmasdan» amalga oshirilishi mumkin.

«Ochiq kredit liniyasi» bilan ssuda berish bankning kafolat majburiyati bilan rasmiylashtiriladi. Bu bilan bank o'z zimmasiga, o'zining bog'lanish hisobvarag'i holatidan qat'i nazar, kredit shartnomasi bilan belgilangan kredit miqdori, kredit berish muddati va limiti doirasida korxona yoki tashkilotga kreditni to'siqsiz berish kafolatlangan majburiyat oladi.

Bankning kafolat majburiyati ikki nusxada tuziladi, ularning bittasi kredit xodimi farmoyishiga binoan balansdan tashqari hisobvaraqda hisobga olish uchun buxgalteriyaga beriladi, ikkinchisi mijozning yig'majildida saqlanadi.

«Ochiq kredit liniyasi» orqali kreditlash bo'yicha yuzaga kelgan ehtiyoj:

- kreditdan foydalanish va uni uzish davriyligi;
- moddiy boyliklarni etkazib berish to'g'risida mol etkazib beruvchilar va xaridorlar bilan tuzilgan shartnomalar tahlili asosida belgilanadi.

«Ochiq kredit liniyasi» bilan kreditlash limiti har chorakda, tovar zaxiralarining haqiqatdagi o'rtacha qoldiqlari, yuklab jo'natilgan tovarlar (amalga oshirishning bir oylik muddati doirasida) avvalgi chorak uchun tovar operatsiyalari bo'yicha kreditorlik qarzidan kelib chiqib belgilanadi. Berilgan kreditlar muddati majburiyatlar bilan rasmiylashtiriladi. Ular balansdan tashqari hisobvaraqlar bo'yicha kirim qilinadi.

Rejali iqtisodiyot davrida kredit mexanizmi elementlari bozor iqtisodiyoti kredit mexanizmi elementlaridan farq qilgan.

2-rasm. Rejali iqtisodiyot davrida kredit mexanizmi.²

Rasmdan ko'rinib turibdiki, kredit mexanizmi uch qismdan iborat: kredit resurslarni jalb qiluvchi akkumulatsiyamexanizmi, kredit berish jarayonini o'z ichiga oluvchi kreditlashmexanizmi va iqtisodiyta'sirmexanizmi.

Akkumulatsiyamexanizmi- kredit mexanizmining kredit resurslarini jalb qilishga oid qismi bo'lib, rejali iqtisodiyot sharoitida nisbatan rivojlanmagan.

²S. Norqobilov, H. Ortiqov "Kredit mexanizmi va uning elementlari "Farg'ona" nashriyoti 2012y.16-bet.

Chunki bu davrda yuridik shaxslar bo'sh mablag'lari banklarda majburan saqlanib turilib, yagona mulkchilikka asoslangan iqtisodiyot bo'lgan.

Kreditlashmexanizmi- davlat mulkiga asoslangan korxonalarni reja bo'yicha kreditlashni to'liq o'z ichiga olgan. Shu davrda keng taraqqiy etgan.

Iqtisodiyta'sirmexanizmi- kredit uchun o'rnatiladigan foizlarning o'rnatilishi va rejali iqtisodiyotda ular ishlab chiqarilgan tovarning tannarxini oshirib yubormaslikka qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullaeva Sh.Z. Bank risklari va kreditlash.- T.: Moliya, 2002. -304b
2. Abdullaeva Sh.Z. Pul, kredit va banklar. Darslik.-T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2008.
3. Алаверов А.Р. "Стратегический менеджмент и коммерческом банке". Учебное пособие. М: Маркет ДС, 2007, 576 стр.
4. Питер С.Роуз "Банковский менежмент". Москва 1997 yil.
5. Жарковская Е.П. "Банковское дело", O'quv qo'llanma. –M., 2006 yil.